

Szép szóval Történetek a betyárvilág korszakából XVIII.

Garamy Péter, a megye főszámvevője, sok tekintetben a béke apostolának hivatását töltötte be a megye székhelyén. A mélázó szemű, fakó arcú öregúr mindazt a viszályt, egyenetlenséget, háborúságot, amit az alantas emberi indulatok, a feketemájúság, a gőg, a pökhendiség, az erőszakosság termel a társas életben, kiegyenlíteni törekedett. Törekvése a legtöbb esetben sikeres volt. Semmi mással, csupán csak szép szóval hatott az emberekre.

Ebben művész volt. Öntudatos művész. A szép szónak nem artisztikus elemét, a szónoklatot használta. Garamy Péterben nem volt semmi patétikusság, semmi oratori lendület. Csak józan logika és természetes okfejtés. Simán, szőrmentében kezelte az embereket. A saját szájuk ízével ejtette meg őket, a saját javukra. Nem kívánt inter duos litigantes ama harmadik lenni, aki örvend a mások rovására.

Ha a megyegyűléseken a bőszi indulatok ártalmas helyi zivatarokat támasztottak, ha a nekivadult szónokok a készenlétben álló összes gorombaságokat, sértéseket egymás fejéhez csapták, ha másnapra lovagias és lovagiatlan folytatást várt, remélt a skandalumért epedő publikum – akkor Garamy Péter egy-két óra leforgása alatt szép szóval levette lábukról a politikai tülekedőket. Ilyeténképp kerülgette meg az embereket:

– Nem mondom, öcsém, hogy nincs igazad Nagyon is igazad van. De nem kívánhatod, hogy a másik engedjen, mikor te vagy az okosabb.

A másiknak körülbelül ugyanezt mondotta s miután így szép szóval beléjük szuggerálta, hogy okos emberek, azok okos emberek módjára viselkedtek, vagyis szépen összebékültek.

Így folytatta Garamy Péter áldásos emberbaráti tevékenységét hosszú időn által a társadalmi kulisszák félhomályában, amelyből szürke, igénytelen alakja nem is kíváncskozott ki. Az öreg főszámvevő sokszor tűnődve, mosolyogva gondolt arra, hogy mennyivel békésebb, egyszerűbb dolog számokkal dolgozni, mint rakoncátlan emberekkel...

De egyszer, hajlandósága ellenére, nagyobb emóciók forgatagába került. Csöndesen pipázgatott a hivatalában és az öreg nyugalmazott alispánnal beszélgetett, amikor Sarolta húga ideges kopogtatás után belépett. A kövér, duplatokás asszony lihegve omlott a nagy, kopott bőr karosszékbe.

– No Sári, minek köszönhetem e szerencsét? – tudakolta a főszámvevő az ő nyájas, konciliáns hangján.

A kövér asszony Haraszty Béla megyei csendbiztos felesége volt. Mint özvegy asszony alig egy éve, hogy kezét adta a harcias külsejű, már szintén nem fiatal csendbiztosnak, akit hibái, adósságai mellett is szeretett. Most is miatta törte magát.

– Az uram miatt jöttem.

– Mit csinál? Úgy tudom, jobban van.

– Igen, már három napja, hogy fölkel. De az a tüdőgyulladás nagyon megnyomorította. Egész éjjel hápog, köhög, prüszköl.

– Majd elmúlik az is, – biztatta a főszámvevő.

– Nem is amiatt aggódom, – folytatta a természetes csendbiztosné, – hanem a nyugtalan természete miatt. Ma reggel hírt kapott valahonnan, hogy a kárászi betyárok a bélesi füzes körül tanyáznak. Holnap este rájuk akar lesni.

Az öreg nyugalmazott alispán közbeszólt:

— Az a mestersége.

Sarolta lármásan folytatta. A jó asszony a békés hajlandóságok tekintetében merő ellentéte volt testvérbátyjának. Azt tartotta, ha patália, legyen kiadós.

– Majd mit mondok a mesterségére! – kiáltotta. – Gyönyörű mesterség, akár a kopókutyáé. Aztán meg mondom, hogy göthös. Ha az most lóra ül ebben a csúf, csatakos időben, kezdek újra a herbateázást. De a doktor azt mondta, hogy egyéb baja is eshetik.

– Egyéb? – kérdezte a főszámvevő.

– Biz' igen, az, hogy újra özvegyen maradok. Ebből nem kérek, éppen elég volt nyolc keserves esztendő.

– Hát beszélj okosan az uraddal, – biztatta az öreg alispán.

– Azt cselekszem reggel óta. Mondtam neki, mit legénykedik, mit ágaskodik, ha nyavalyás, de nem fér a bőrében, mióta betyárokról hírt kapott. Megszállotta a nagy virtus. Össze is szidtam úgy az imént, hogy a szomszédok mind a kerítéshez szaladtak.

– Azt rosszul tetted, – mondotta a főszámvevő, – eredj szépen haza, maradj veszteg, majd elintézem én a betyárokat.

– Elintézed? Hogy intézed el?

– Majd valahogy szép szóval.

Az öreg alispán önkéntelen hahotára fakadt.

– Ha ha-ha, Péter öcsém, most elhibáztad, alaposan elhibáztad. A betyárokat, ahogy én ismerem őket, nem lehet szép szóval elintézni, még a te szép szavaddal sem. Ahhoz ember kell a gátra, kurázsi, elszántság.

Ebben a pillanatban érdekes lelki processzus ment végbe a főszármvevőben. Eredetileg nem gondolt arra, hogy a betyárokat kerüli meg szép szóval. Esze ágában sem volt. A sógorára, a csendbiztosra gondolt, hogy azt tereli okosabb elhatározásra szép szóval. De az öreg alispán gúnyos hahotája fölingerelte szunnyadó ambícióját. Tudatában lévén szava hódító erejének, hatásának, a művész hiúsága, hatásvágya ébredt föl lelkében. Szokása ellenére megfontolatlanul, rátartian válaszolt:

– Szép szóval betyárokat is lehet fogni.

– Tamás vagyok!

A főszármvevő, talán életében először, szónokiasan a mellére ütött:

– Én meg Garamy Péter!

Aztán a hűgához fordult:

– Eredj szépen haza, mondd meg az uradnak, hogy ne törje magát a betyárok után. Holnap estére behozom őket a vármegye házára...

Be is hozta. Sőt mint később gyakran beszélte, nem is járt valami különös vesződséggel. Kihajtatott a bélesi csárdába és a csárdásgazdával üzent a betyároknak, hogy ő egyedül, fegyvertelenül beszélni kíván velük. Félóra múlva ott voltak hárman, a negyedik lovakat szállított a Bácskába. Az egyik, nagy hórühorgas legény, hetykén tudakolta:

– Mi járatban van a tekintetes úr erre mifelénk?

– Miattatok jöttem, csakis miattatok, – válaszolta Garamy Péter, – a magam baja miatt, mint afféle törődött öreg ember, ott pipázhatnék a kályha mellett, de rajtatok esett meg a szívem.

– Minket pedig kár sajnálni, – hangzott a mord válasz.

– Nem úgy van az öcsém, – mondotta a főszámvevő az atyai feddés hangján, – sajnálni kell minden Isten teremtését, aki bajban van. Sajnálja is mindenki, akiben van keresztény lélek.

– Nagyon paposan beszél a tekintetes úr, – gúnyolódott a másik betyár.

– Hát ha paposan beszélek is, meghallgathatod. Nekem nem fizet érte az eklézsia. Ingyen, Isten nevében teszem, jó szántamból.

És mozgósította logikájának minden erejét. Szép, okos szóval nyilvánvalóvá tette előttük, hogy a vármegye végső eredményben mégis az erősebb hadakozó fél. Jobban győzi idővel, türelemmel, emberrel. Hogy az tisztán idő kérdése, mikor teperi le őket. Aztán pénze is van a vármegyének bőven, akkora díjat tűzhet ki a fejükre, amekkorát akar. Akkor aztán mindjárt akad áruló. Mert a pénz megejti az embereket, kivált az asszonynépet. Mondott erre vonatkozó példákat és felsorolta azokat a nagy, súlyos ítéleteket, miket mint régi megyei ember kihirdetni hallott és végrehajtani látott. Aztán így folytatta:

– Mert, fiam, az úgyis dukál, hogy a törvény erősebb legyen, mint az ember. Még a törvény tévő urak is a törvény alatt állanak. Mit használ az ideig-óráig való nagy szabadság, gyöngyélet, ha utána örökös rabság, vagy annál is szomorúbb következik? Én nem vagyok se csendbiztos, se szolgabíró, se vicispán, miattam annyi betyár lehet, akár fűszál a réten, de a lelkem fáj, ha rágondolok, hogy őket is anya szülte, nevelte. Ez hajtott ide, csakis ez, semmi más... Azt akartam csak megmondani, hogy most még egy-két esztendővel menekedtek, azután csak a jó Isten tudja, hogy mi lesz, hogy lesz...

A beállott csöndet ismét a főszámvető szakította meg:

– Aztán azt is könnyű fölélni ésszel, hogy ti nem lesztek közönséges, komisz rabok. Még a várnagy is más szemmel néz rátok, mint azokra, akiket nagy hajszával tereltek, fogdostak össze. A bűnbánatnak nemcsak az égben, de a megyeház udvarán is megvan a maga becsülete. Egy kis dohányt, egy kis italt magam sem fogok tőletek sajnálni.

Negyedórával később a három betyár a főszámvető kocsijában ült. A strucc tollas parádés kocsis soha olyan büszkén nem csapott a lovak közé, mint mikor ezeket a „ritka vendégek”-et vitte. A főszámvető szelíd hangon utasította:

– Hajts, fiam, szépen, lassan a vármegyeházára...

Mikor este híre futott a páratlanul álló betyárfogásnak, az emberek – főleg a kaszinóban – álmélkodva néztek egymásra. A szavuk is elállott, mint hajdan a csodák idejében.

A gimnázium igazgatója, aki a történelmet tanította, történelmi eksztázissal kiáltotta:

– Aba Sámuel óta így nem remekelt magyar ember!

A szenzáció oly friss, oly oly frappáló volt, hogy senkinek sem jutott eszébe az urak közül megtudakolni az igazgatótól, hogy miért datálja a történelmi határt Aba Sámuel korszakától, holott az a korszak, tudvalevőleg, nem igen termelt hőstetteket.

A vitézi tett hőse, a főszámvető, korán lefeküdt s csak másnap fogadta az ovációkat a hivatalában. Arcán – minden szerénysége mellett – a siker büszke mosolya sugárzott. De ez a büszke mosoly délután letűnt az arcáról. Akkor tűnt le, mikor leánya, Margit, aki fiatalon jutott

özvegyiségre, az izgalomtól égő ábrázattal, pirosra sírt szemmel a szobájába rontott.

– Édesapám, – kiáltotta – nem állom ki tovább! Lehetetlen azzal a vénasszonnyal egy fedél alatt lakni.

— Mogyoróssynével?

— Igen, azzal a sárkánnyal. Minduntalan belém köt, csak úgy lesi az alkalmat. Aztán ha kezdi, se vége, se hossza. Szidja, piszkolja a famíliámat, a gyerekeket. Kölyköknek mondja őket, téged meg vén fecsegőnek.

– Nem baj, én kiállom!

– De én nem! Hogy égne le az a családi ház tövig, hogy csapna belé a ménkő! Különben úgylis kiköltözöm belőle. Nem lakom azzal az utálatos háрпиával egy napig sem... Félek, hogy egyszer megtépem a kontyát, ha százszor nagynénje volt is a boldogult uramnak.

A főszámvevő csitítani próbálta leányát:

– Hát hiszen én se szeretem a hercehurcát. Majd teszek róla, leányom, majd beszélek a fejével... Talán használ a szép szó... Eredj addig be a menyemhez, maradj nálunk vacsorára.

Elment és este hét óráig ott maradt a szóban forgó háрпиánál. Hogy mit beszélt, hogy végzett, arról a főszámvevő soha senkinek be nem számolt. De mikor az udvarról kilépett, bágyadtnak, kedvetlennek látszott. Nem is ment egyenesen haza, előbb betért a kaszinóba, hol újra özönlött feléje a lelkes elismerés:

– Így levenni a betyárokat a lábukról!

– És tisztán szép szóval!

A főszámvevő nyugodtan bólintott okos fejével.

– Hát igen, – mondotta és szaván némi epésség érzett – a szép szónak nagy hasznát veszi az ember. Ezt mondtam, vallottam mindig... Szép szóval talán sziklákat is lehet repeszteni, villámot hárítani, vadakat szelídíteni, de egyet nem lehet...

Kis szünet után meg is mondta, hogy mi az, aminél nem használ a szép szó:

– A szájas asszonynál nem buldogul az ember szép szóval. Oda egyéb kell... Nem tudom mi... A szeme haragosan villogott.

– Azaz tudnám, de...

Nem fejezte be a mondatot, de a marka ökölbe szorult. Kiesett a konceptusból...

Forrás: Békés Megyei Közlöny XXXV. évfolyam 68 . szám. 1908. 1-2.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/BekesmegyeiKozlony_1908_2/?query=bety%C3%A1r&pg=112&layout=s